

Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Συμπληρωματικά στοιχεία για
τη Μελέτη Συντήρησης του
Ναού του Παλαιού Ταξιάρχη
στα Μεστά Χίου

Ι. Δογάνη, Α. Γαλανού, Κ. Ιεσσαί και Ν. Καλαμβόκα

Αθήνα

Δεκέμβριος 2018

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ - ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ

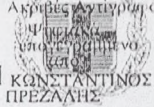
ΕΓΚΡΙΘΗΚΕ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΙΘΜ. ΕΓΓΡΑΦΟ
ΥΠΠΟΑ/ΓΔΔΠΚ/ΔΣΑΝΜ/ΤΜΣΑΝΜ/Φ45/651575/468361/5704/462 η.ε. /19.2.2019

Διευθύντρια

Διευθύντρια

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΩΝ &
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 2019

- Πρωτ.: ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΣΑΝΜ/ΤΜΣΑΝΜ/
Φ45/651575/468361/5704/462 π.ε.

ΠΡΟΣ : 1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

✓ 2. "Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος
και Πολιτισμού"
Τριπόδων 28, 10558 Αθήνα3. "Λίθου Συντήρησις"
Βασ. Σοφίας 73, 11521 Αθήνα

Ταχ.Δ/ση : Πειραιώς 81
Ταχ.Κώδικας : 105 53 Αθήνα
Πληροφορίες : Ε. Ανανιάδου
Τηλέφωνο : 210 32 15 548 210 32 44 628
FAX : 210 33 10 342
e-mail: dsa@culture.gr

ΚΟΙΝ: Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών
και Μεταβυζαντινών Μνημείων

Θέμα: Σχετικά με τα «Συμπληρωματικά στοιχεία για την μελέτη συντήρησης του ναού του Παλαιού Ταξιάρχη στα Μεστά Χίου».

Σχετ.: Το υπ' αριθμ. πρωτ. 624/ΕΕ -106/ΣΑΚ/14-12-2018 έγγραφο της Ελληνικής εταιρίας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Σε απάντηση του ανωτέρου σχετικού εγγράφου και όσον αφορά στις αρμοδιότητες της Υπηρεσίας μας, σας γνωρίζουμε ότι δεν έχουμε αντίρρηση για την εκτέλεση των επεμβάσεων συντήρησης στις τοιχογραφίες του ναού όπως αναφέρονται στην εν θέματι τεχνική έκθεση με τους εξής όρους:

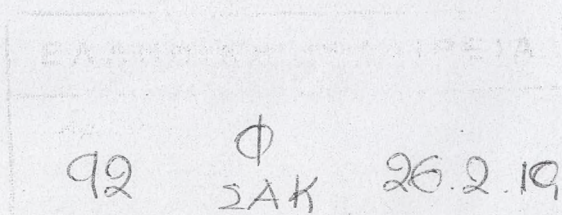
1. Το εύρος και οι περιοχές όπου θα γίνει η αντικατάσταση των περιμετρικών κονιαμάτων σφράγισης να καθοριστεί σε συνεννόηση με την ΕΦΑ Χίου.
2. Η διαδικασία σφράγισης των ορίων να πραγματοποιηθεί μετά την ολοκλήρωση των εργασιών απομάκρυνσης των παλαιότερων επιχρισμάτων περιμετρικής συγκράτησης.
3. Ο οπλισμός της ζωγραφικής επιφάνειας (facing) κατά την διάρκεια των δομικών εργασιών και των εργασιών συντήρησης να πραγματοποιηθεί στις απολύτως απαραίτητες περιπτώσεις και όχι στο σύνολο των επιφανειών.
4. Η πορεία των εργασιών να γίνεται με την καθοδήγηση και τη συνεχή ενημέρωση της ΕΦΑ Χίου.

Συν: Ένα (1) θεωρημένο τεύχος σε κάθε αποδέκτη

Εσωτερική διανομή
Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων
και Νεωτέρων Μνημείων

Η Αναπληρώτρια Προϊσταμένη
της Διεύθυνσης
Μαρία Αργυροπούλου

Ακριβές Αντίγραφο
Κεντρικό Πρωτόκολλο
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΩΝ &
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ταχ.Δ/ση : Πειραιώς 81
Ταχ.Κώδικας : 105 53 Αθήνα
Πληροφορίες : Ε. Ανανιάδου
Τηλέφωνο : 210 32 15 548 210 32 44 628
FAX : 210 33 10 342
e-mail: dsa@culture.gr

Αθήνα, 19 Φεβρουαρίου 2019

Πρωτ: ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΣΑΝΜ/ΤΜΣΑΝΜ/
Φ45/651575/468361/5704/462π.ε.

ΠΡΟΣ :1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

2. "Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος
και Πολιτισμού"
Τριπόδων 28, 10558 Αθήνα

3. "Λίθου Συντήρησης"
Βασ. Σοφίας 73, 11521 Αθήνα

ΚΟΙΝ: Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών
και Μεταβυζαντινών Μνημείων

Θέμα: Σχετικά με τα «Συμπληρωματικά στοιχεία για την μελέτη συντήρησης του ναού του Παλαιού Ταξιάρχη στα Μεστά Χίου».

Σχετ.: Το υπ' αριθμ. πρωτ. 624/ΕΕ -106/ΣΑΚ/14-12-2018 έγγραφο της Ελληνικής εταιρίας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Σε απάντηση του ανωτέρου σχετικού εγγράφου και όσον αφορά στις αρμοδιότητες της Υπηρεσίας μας, σας γνωρίζουμε ότι δεν έχουμε αντίρρηση για την εκτέλεση των επεμβάσεων συντήρησης στις τοιχογραφίες του ναού όπως αναφέρονται στην εν θέματι τεχνική έκθεση με τους εξής όρους:

1. Το εύρος και οι περιοχές όπου θα γίνει η αντικατάσταση των περιμετρικών κονιαμάτων σφράγισης να καθοριστεί σε συνεννόηση με την ΕΦΑ Χίου.
2. Η διαδικασία σφράγισης των ορίων να πραγματοποιηθεί μετά την ολοκλήρωση των εργασιών απομάκρυνσης των παλαιότερων επιχρισμάτων περιμετρικής συγκράτησης.
3. Ο οπλισμός της ζωγραφικής επιφάνειας (facing) κατά την διάρκεια των δομικών εργασιών και των εργασιών συντήρησης να πραγματοποιηθεί στις απολύτως απαραίτητες περιπτώσεις και όχι στο σύνολο των επιφανειών.
4. Η πορεία των εργασιών να γίνεται με την καθοδήγηση και τη συνεχή ενημέρωση της ΕΦΑ Χίου.

Συν: Ένα (1) θεωρημένο τεύχος σε κάθε αποδέκτη

Εσωτερική διανομή

Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων
και Νεωτέρων Μνημείων

Η Αναπληρώτρια Προϊσταμένη
της Διεύθυνσης
Μαρία Αργυροπούλου

Ακριβές Αντίγραφο
Κεντρικό Πρωτόκολλο
ΠΡΕΖΑΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Εισαγωγή

Κατόπιν της υπουργικής απόφασης με αριθμό πρωτοκόλλου ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΦΚ/ΔΣΑΝΜ/ΤΜΣΑΝΜ/Φ45/371148/265865/3155/214 (Παράρτημα ΙΙ) κατατίθενται με την παρούσα συμπληρωματικά στοιχεία προς έγκριση στην Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (εφεξής ΔΣΑΝΜ), σχετικά με την «Μελέτη συντήρησης του ναού του Παλαιού Ταξιάρχη στα Μεστά Χίου» (εφεξής Μελέτη). Συγκεκριμένα απαιτείται η κατάθεση συμπληρωματικών στοιχείων, αναφορικά με το διάκοσμο της αρχικής φάσης της κατασκευής.

Κατόπιν πολλαπλών επισκέψεων, που πραγματοποιήθηκαν στο μνημείο το Φεβρουάριο, Μάιο και Ιούλιο του 2016 και όπως διατυπώνεται και στο τεύχος της Μελέτης (σ. 6), διαπιστώθηκε ότι ο εσωτερικός διάκοσμος που κυριαρχεί στο εσωτερικό του ναού έχει γίνει μετά την μετατροπή του σε δίκλιτη βασιλική, το 18^ο αι. (Β' φάση διακόσμου) σε ύφος τουρκο-μπαρόκ. Παρ' όλα αυτά, όπως αναφέρεται στη Μελέτη, σε περιορισμένης έκτασης επιφάνειες (περίπου 10 m²) του ανατολικού και του νότιου τοίχου, τόσο στο ιερό όσο και στον κυρίως ναό, έχει διασωθεί μέρος από τις αρχικές τοιχογραφίες, που θεωρούνται σύγχρονες με την πρώτη οικοδομική του φάση (Α' φάση διακόσμου, Εικόνα 1, Παράρτημα Ι, Σχέδιο 1). Επισημαίνεται πως οι τοιχογραφίες αυτές βρίσκονται στο τμήμα εκείνο της τοιχοποιίας, που από τους μελετητές θεωρείται κατάλοιπο της αρχικής κατασκευής των αρχών του 16^{ου} αιώνα. Στην περιοχή αυτή ωστόσο, στο χώρο του κυρίως ναού, πέριξ του νοτιότερου ανοίγματος παραθύρου, αναγνωρίζονται και κατάλοιπα διακόσμου με κοινά χαρακτηριστικά με αυτά της Β' φάσης διακόσμου, με σαφή τα όρια του σε σχέση με τον αρχικό διάκοσμο (Σχέδιο 1).

Εικόνα 1: Τοιχογραφίες της Α' φάσης, στο εσωτερικό του ιερού και στον κυρίως Ναό. Διακρίνονται οι επεμβάσεις συντήρησης

Εικάζεται πως το άνοιγμα αυτό κατασκευάστηκε σε μεταγενέστερη περίοδο, με υλικά που δεν συνάδουν με αυτά της αρχικής κατασκευής, γεγονός που αναγνωρίζεται και από την εξέταση της τοιχοποιίας στην εξωτερική όψη. Ο διάκοσμος περιμετρικά επουλώθηκε με την επέμβαση που διακρίνεται περιμετρικά του ανοίγματος.

Κατάσταση διατήρησης

Στις τοιχογραφίες τόσο της Α' φάσης, όσο και στις γύρω από το παράθυρο μεταγενέστερες συμπληρώσεις, πραγματοποιήθηκαν επεμβάσεις στερέωσης του ζωγραφικού στρώματος και του υποκείμενου επιχρίσματος, σφράγισης των ορίων και καθαρισμός, από τους συντηρητές της αρχαιολογικής υπηρεσίας Μ. Σταυρίδη, Π. Μαντζούκη και Θ. Δρίζο (βλ. Αθανασοπούλου-Πέννα, 1981, Η Συντήρηση του Παλαιού Ταξιάρχη, Αρχαιολογικό Δελτίο 36, Χρονικά Β2, 386). Όπως αναφέρεται στη Μελέτη (σ. 15), τα κατάλοιπα των τοιχογραφιών στο νότιο τοίχο διατηρούνται σήμερα σε σταθερή κατάσταση, από την περίοδο που έγιναν οι επεμβάσεις στερέωσης, καθώς δεν παρατηρούνται περαιτέρω βλάβες. Τα κονιάματα περιμετρικής σφράγισης διατηρούνται σε άριστη κατάσταση (Εικόνα 2) παρουσιάζοντας ικανοποιητική συνάφεια με την υποκείμενη τοιχοποιία.

Πρέπει να επισημανθεί πως την περίοδο εκείνη, η επιλογή κονιάματος για την περιμετρική σφράγιση των ορίων των τοιχογραφιών δεν βασιζόταν σε στοιχεία συμβατότητας με το αυθεντικό, με βάση την μελέτη του κονιάματος του υποστρώματος. Κατά κύριο λόγο χρησιμοποιούσαν κονίαμα που περιείχε τσιμέντο με υδράσβεστο ως συνδετικό υλικό, σε τυχαίες ως προς την ποσότητα συνθέσεις με άμμο.

Εικόνα 2: Τοιχογραφίες της Α' φάσης, στο εσωτερικό του ιερού και στον κυρίως Ναό. Διακρίνονται οι επεμβάσεις συντήρησης

Προτάσεις συντήρησης

Για τις τοιχογραφίες στο νότιο τοίχο, καθώς αυτές διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση, δεν κρίνεται απαραίτητη η αντικατάσταση των περιμετρικών κονιαμάτων σφράγισης, προκειμένου να αποφευχθούν τυχόν βλάβες. Παρ' όλα αυτά εφόσον κριθεί απαραίτητο από την ΕΦΑ Χίου μπορεί να γίνει αντικατάσταση της περιμετρικής σφράγισης με νέο συμβατό κονίαμα, με συνδετικό υλικό την υδραυλική άσβεστο NHL 3,5 ή την υδράσβεστο σε συνδυασμό με κάποιο ποζολανικό υλικό. Το νέο συμβατό κονίαμα θα βασιστεί στην ανάλυση του αυθεντικού κονιάματος, έτσι ώστε να προταθεί μία σύνθεση για τη σφράγιση των ορίων και ενδεχομένως για τη στερέωση του επιχρίσματος.

Μολονότι αντίστοιχη διαδικασία είχε ακολουθηθεί στη αρχική Μελέτη για το σχεδιασμό και την τεκμηρίωση των υπολοίπων, απαραίτητων για την αποκατάσταση του μνημείου κονιαμάτων (σφράγισης, συμπλήρωσης και στερέωσης), ανάλογα με τη φάση και το δομικό υλικό (σ. 18-28), η λήψη σχετικού δείγματος επιχρίσματος, από την Α' φάση, δεν κρίθηκε τότε αναγκαία από την υπηρεσία (βλ. Παράρτημα III, «Χορήγηση άδειας δειγματοληψίας και ανάλυσης δομικών υλικών από το ναό του Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών Χίου, στην εταιρεία Λίθου Συντήρησης ΕΠΕ»).

Επομένως, για το σχεδιασμό νέας σύνθεσης κονιάματος για τη συντήρηση των τοιχογραφιών της Α' φάσης, πριν την έναρξη των εργασιών, θα πρέπει να ληφθούν δείγματα από το ροδόχρουν επίχρισμα του υποστρώματος της Α' φάσης, από την ομάδα συντήρησης που θ' αναλάβει το έργο. Στα δείγματα αυτά θα πραγματοποιηθούν οι σχετικοί εργαστηριακοί έλεγχοι (ξηρός και υγρός διαχωρισμός, Φαινόμενο Ειδικό Βάρος κ.α.) βάσει των οποίων θα προκύψει η νέα σύνθεση και θα γίνει προπαρασκευή δειγμάτων.

Στην περίπτωση που κριθεί αναγκαία από την ΕΦΑ Χίου για λόγους συμβατότητας των υλικών η αντικατάσταση του περιμετρικού κονιάματος σφράγισης, τότε θα πρέπει αυτό να αφαιρεθεί σταδιακά και αφού προηγουμένως τοποθετηθεί στην επιφάνεια της τοιχογραφίας, περιμετρικά facing με γάζες και paraloid B72, σε διάλυμα ακετόνης 5-10%, προκειμένου να μην προκληθούν βλάβες στα όρια του αυθεντικού επιχρίσματος.

Πριν τη τοποθέτηση του facing θα πρέπει να ελεγχθεί η ευπάθεια του ζωγραφικού στρώματος στην ακετόνη και το νερό, ενώ θα πρέπει να ελεγχθεί αν υπάρχουν κατάλοιπα ακρυλικής ρητίνης από την επέμβαση του '80.

Η αφαίρεση του περιμετρικού σφραγίσματος θα γίνει με λιθοξοϊκά εργαλεία, με αδαμάντινη κεφαλή, καλά ακονισμένα και με νυστέρι στα όρια του αυθεντικού

επιχρίσματος. Τυχόν κατάλοιπα του παλαιού κονιάματος σφράγισης, που βρίσκονται πάνω στην επιφάνεια του ζωγραφικού στρώματος θα αφαιρεθούν και αυτά μηχανικά με νυστέρι.

Όπως αναφέρθηκε η αφαίρεση θα γίνεται τμηματικά χωρίς να παραμένουν μεγάλα τμήματα του επιχρίσματος δίχως σφράγιση. Εφόσον, ωστόσο κατά τη διάρκεια της αφαίρεσης των παλαιών σφραγίσεων διαπιστωθούν κενά μεταξύ επιχρίσματος και τοιχοποιίας, θα πρέπει να τοποθετηθούν σωληνίσκοι Ø2-4 mm για την διεξαγωγή ενεμάτων, ανά διαστήματα, οι οποίοι θα στερεωθούν με το νέο επίχρισμα.

Με την ολοκλήρωση της αντικατάστασης των σφραγίσεων θα πρέπει να γίνει η πλήρωση των κενών που εντοπίστηκαν, μέσω των σωληνίσκων, με ένεμα μίγματος υδραυλικής ασβέστου NHL 3,5 με ηφαιστειακή γη. Για την επέμβαση αυτή απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή καθώς μπορεί να αναπτυχθούν πιέσεις. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να έχουν τοποθετηθεί υποστηρίγματα τα οποία με κατάλληλες ενσφηνώσεις θα μπορούν να συγκρατήσουν σταθερά τις υπό επέμβαση περιοχές.

Με την ολοκλήρωση των ενεμάτων αφαιρούνται τα facing και οι σωληνίσκοι προσεκτικά και σφραγίζονται οι μικρές οπές με την επιλεγμένη σύνθεση κονιάματος. Πρέπει να επισημανθεί πως οι επιφάνειες με το διάκοσμο, θα πρέπει να αποδοθούν καθαρές χωρίς υπολείμματα από τα υλικά σφράγισης και προστερέωσης.

Προστασία τοιχογραφιών

Η προστασία των τοιχογραφιών κατά τη διάρκεια των δομικών εργασιών στο κτήριο θα γίνει με επικάλυψη τους με γάζες, οι οποίες θα επικολληθούν με διάλυμα ακρυλική ρητίνης τύπου Paraloid B72 5-10%. Με τον τρόπο αυτό προστατεύονται έναντι του κινδύνου διαρροής κάποιου υλικού και της σκόνης κατά την εφαρμογή ενεμάτων ή επιχρισμάτων στους τοίχους. Επίσης, πρόσθετη προστασία αποτελεί και η επιπλέον επικάλυψη με φύλλα PVC, ενώ επιφανειακά θα πρέπει να υπάρχει σήμανση ότι στις περιοχές αυτές βρίσκονται ευπαθείς τοιχογραφίες. Σημειώνεται ότι κατά την διάρκεια των επί μέρους εργασιών, κυρίως των ενεμάτων, στις συγκεκριμένες τοιχοποιίες, θα πρέπει να επιτηρείται συνεχώς η γενική κατάσταση των τοιχογραφιών προκειμένου να ληφθούν επιπλέον μέτρα όπως η ενίσχυση με ξύλινους νάρθηκες ευπαθών περιοχών. Τυχόν διαρροή ενέματος σε προστατευμένες επιφάνειες θα αφαιρείται αμέσως πριν την πήξη του υλικού. Ασφαλώς οι εργασίες αυτές μπορεί να γίνουν μόνο από έμπειρο σε παρόμοια έργα συντηρητή, ο οποίος θα είναι σε θέση να επιλέξει τη μέθοδο και τα κατάλληλα υλικά για την προστασία των τοιχογραφιών.

Διερεύνηση Διακόσμου

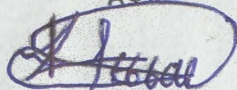
Αναφορικά με την διερεύνηση ύπαρξης υποκείμενων της θεωρούμενης ως Α' φάσης καταλοίπων τοιχογραφιών, θα πρέπει να επισημανθεί πως η έρευνα αυτή ξεπερνά τις δυνατότητες της παρούσας μελέτης συντήρησης, που αφορά στη συνολική συντήρηση του μνημείου. Η διερεύνηση αυτή μπορεί να γίνει με δύο μεθόδους: 1. Με διάνοιξη έστω και μικρού τμήματος της τοιχογραφίας σε διάφορες περιοχές ώστε να εξεταστεί εάν κάτω από το επίχρισμα υπάρχει δεύτερο υποκείμενο στρώμα επιχρίσματος με διάκοσμο, 2. Με ειδικές φωτογραφικές μεθόδους πολυφασματικής εξέτασης του διακόσμου, όπου απαιτείται ειδικός εξοπλισμός, με τον οποίο μπορεί να διερευνηθεί τυχόν ύπαρξη ζωγραφικού στρώματος, αμέσως κάτω από το υπάρχον στρώμα, χωρίς τη μεσολάβηση επιχρίσματος, καθώς οι μέθοδοι αυτές δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικές σε μεγάλο πάχος.

Επομένως για να προχωρήσει η έρευνα αυτή, με τον ένα ή άλλο τρόπο, θα πρέπει να υπάρχουν έντονες υπόνοιες, ενδείξεις, πως κάτω από το λεγόμενο διάκοσμο της Α' φάσης διατηρούνται κατάλοιπα διακόσμου. Τόσο γιατί η διερεύνηση με τομή αποτελεί καταστρεπτική μέθοδο, όσο και γιατί η μέθοδος με πολυφασματικές τεχνικές είναι δαπανηρή καθώς απαιτείται η μεταφορά του εξοπλισμού και η διαχείριση του από εξειδικευμένο προσωπικό.

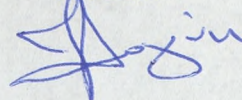
Από την εξέταση το τοιχογραφιών δεν προκύψαν ενδείξεις υποκείμενου διακόσμου, ωστόσο προτείνεται, πριν την λήψη οποιασδήποτε απόφασης, να εξεταστεί τυπολογικά ο διάκοσμος από εξειδικευμένο ιστορικό της τέχνης.

Για την Λίθου Συντήρησης

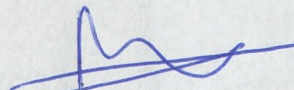
ΛΙΘΟΥ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ
ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΙΣ - ΜΕΛΕΤΕΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ
ΒΑΣ. ΣΟΦΙΑΣ 73 - 11521 - ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: 210 7217162
ΑΦΜ: 800389191 - ΔΟΥ: ΨΥΧΙΚΟΥ

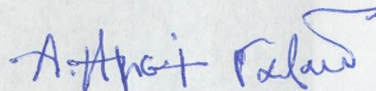
Κ. Ιλιού

Γ. Λογιού

Ν. Καραθωμά

Α. Γαλανού

Παράρτημα Ι:

Φωτογραφική τεκμηρίωση της κατάστασης διατήρησης τοιχογραφιών Α' φάσης διακόσμου (λήψεις 2016)

Απόφαση της Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων με θέμα την έγκριση της «Μελέτης συντήρησης του ναού του Παλαιού Ταξιάρχη στα Μεστά Χίου»

ΑΔΑ: ΩΙ3Σ4653Π4-Γ9Ε

A. Π.: ΥΠΠΟΑ/ΓΔ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΝ ΜΤΜΣΑΝΜ/371148/265865/3155/214

Ημ/νία: 26/07/2018

Ημ/νία Έκδοσης 26/07/2018

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΩΝ &
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Αθήνα, 26 Ιουλίου 2018

Αρ.Πρωτ.: ΥΠΠΟΑ/ΤΔΔΙΚ/ΔΣΑΝΜ/ΤΜΣΑΝΜ
Φ45/371148/265865/3155/214

ΑΔΑ:

Ταχ. Δ/ση: Πειραιώς 81
Ταχ. Κώδικας: 105 53 Αθήνα
Πληροφορίες: Ε. Αναγινάδου, Π. Κατσιμάρδου,
Χ. Σπεριάντζα
Τηλέφωνο: 210 32 15 548 210 3244628
FAX: 210 33 10 342
e-mail: dsa@culture.gr

ΚΟΙΝ : 1. Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών και
Μεταβυζαντινών Μνημείων

2. Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο

3. Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου

ΘΕΜΑ: Έγκριση της «Μελέτης συντήρησης του ναού του Παλαιού Ταξιάρχη στα Μεστά Χίου», Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

ΑΠΟΦΑΣΗ

Έχοντας υπόψη :

1. Το Π.Δ. 4/2018 «Οργανισμός του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού» (ΦΕΚ 7/Α΄/22-01-2018),
2. Το Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (ΦΕΚ 153/Α΄/28-6-2002),
3. Τις διατάξεις του Π.Δ. 63/2005 (ΦΕΚ 98/Α΄/22-4-2005) «Κωδικοποίηση της νομοθεσίας για την Κυβέρνηση και τα Κυβερνητικά Όργανα»
4. Το Π.Δ. 70/22.9.2015 «Ανασύσταση των Υπουργείων... Ανάπτυξης και Τουρισμού», (ΦΕΚ 114/Α΄ 22.9.2015),
5. Το Π.Δ. 125/2016 «Διορισμός Υπουργών και Υφυπουργών», (ΦΕΚ 210/Α΄/5-11-2016),

6. Την υπ' αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ.Α/ΑΤΝΕΚΕ/155934/482/05-04-2018, υπουργική απόφαση με θέμα «Μεταβίβαση του δικαιώματος υπογραφής «Με εντολή Υπουργού ή/και με εντολή Υφυπουργού» κατά περίπτωση στο Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (Τομέας Πολιτισμού), Προϊσταμένους Γενικών Διευθύνσεων, Διευθύνσεων, Τμημάτων, Αυτοτελών Τμημάτων και Αυτοτελών Γραφείων της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού», (ΦΕΚ 1298 Β/12-04-2018),
7. Την υπ' αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΔΥΗΔ/ΔΔΑΑΔ/ΓΔΑΔΤΠ/Α1/272598/33659/30330/23405 από 6.10.2015 κοινή απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού «διορισμός Μετακλητού Γενικού Γραμματέα στο ΥΠΠΟΑ» (ΦΕΚ/ΥΟΔΔ/706/06.10.2015),
8. Την «Μελέτη συντήρησης του ναού Παλαιού Ταξιάρχη στα Μεστά της Χίου», που εκπονήθηκε από τους Α. Γαλανού, Ι.Δογάνη, Κ. Ιεσσαί, Ν. Καλαμβόκα, συντηρητές αρχαιοτήτων και έργων τέχνης,
9. Τα υπ' αριθ. πρωτ.
α) 780/10-03-2017 έγγραφο της ΕΦΑ Χίου,
β) ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΣΑΝΜ/498872/330359/4862/27-11-2017 συμπληρωματικά στοιχεία,
γ) ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΒΜΑ/ΤΒΜΑΧΜΑΕ/92595/55916/2047/552/13-02-2018 έγγραφο,
10. Την ομόφωνη γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου όπως διατυπώθηκε στην αριθμ. 26/10.07.2018 Πράξη του (Θέμα 3ο).

Αποφασίζουμε

Την έγκριση της «Μελέτης συντήρησης του ναού του Παλαιού Ταξιάρχη στα Μεστά Χίου», με τους ακόλουθους όρους:

1. Να πραγματοποιηθούν, από την αρμόδια ΕΦΑ Χίου, διαρρευνητικές τομές για την διαμρξη υποκείμενων τοιχογραφιών σε όλες τις εσωτερικές επιφάνειες, όπως και του κεραμοσκεπαστου χώρου βορειοανατολικά του ναού, πριν την πραγματοποίηση των προτεινόμενων καθαίρέσεων.

2. Να συνταχτεί και να κατατεθεί προς έγκριση στη ΔΣΑΝΜ, συμπληρωματική μελέτη τεκμηρίωσης της κατάστασης διατήρησης και συντήρησης των τοιχογραφιών της Α' οικοδομικής φάσης του ναού, όπου να περιλαμβάνεται και διερεύνηση για την ύπαρξη υποκείμενων σωζόμενων τοιχογραφιών.
3. Σε περίπτωση διαπίστωσης ενεργής προσβολής από ξυλοκαταστρεπτικά έντομα, να κατατεθεί πρόταση απεντόμωσης προς έγκριση από την υπηρεσία.
4. Πριν την εφαρμογή νέων περιδέσεων στους κίονες, όπως αναφέρει η στατική μελέτη, να προηγηθούν οι εργασίες συντήρησης των λίθων, των μεταλλικών στοιχείων καθώς και οι επεμβάσεις σωστικού χαρακτήρα στα επιχρίσματα γραπτού διακόσμου που φέρουν.
5. Πριν την πλήρωση των ρωγμών και των αποφλοιώσεων των λίθων να πραγματοποιηθεί ο καθαρισμός τους.
6. Πριν τις εργασίες συντήρησης στην τοιχοποιία να απομακρυνθεί η ποώδης βλάστηση από τους αρμούς.
7. Η εποπτεία των εργασιών συντήρησης να πραγματοποιηθεί από την ΕΦΑ Χίου, σε συνεργασία με την ΔΣΑΝΜ. Οι υπηρεσίες να ενημερωθούν έγκαιρα και εγγράφως πριν την έναρξη των εργασιών.

Εσωτερική διανομή

1. Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων
2. Ε. Ανανιάδου,
Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων
3. Π. Κατσιμάρδου,
Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων
4. Χ. Σπεράντζα
Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων

Η Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού
Λυδία Κονιόρδου

Παράρτημα III:

Απόφαση της Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων με θέμα την «Χορήγηση άδειας δειγματοληψίας και ανάλυσης δομικών υλικών από το ναό του Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών Χίου, στην εταιρεία Λίθου Συντήρησης ΕΠΕ»

ΑΔΑ: 6Ι3Α4653Π4-ΧΡΚ

INFORMATICS DEVELOPMENT AGENCY
A. ΠΙΣΤΟΛΟΓΙΑΣΜΕ/ΔΑΒΜΜ/194837/15996/2554

Ημ/νία: 30/06/2016

Απάντηση στο έγγραφο: ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΜΤΕ/ΔΑΒΜΜ/194837/15996/2554

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ,
ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ

ΑΔΑ:

Αθήνα, 29-06-2016

Αρ. Πρωτ.

ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΜΤΕ/ΔΑΒΜΜ

Ταχ. Δνση : Τζιραίων 8-10
Ταχ. Κώδικας : 117.42 – Αθήνα
Πληροφορίες : Ο. Τσερπέλη
Τηλέφωνο: 210-3310754
FAX: 210-32.50.448
e-mail : dabmm@culture.gr

ΚΟΙΝ: 1. Γ.Δ.Α.Π.Κ./ΔΒ.Μ.Α.

Τμήμα Εποπτείας Ελληνικών και
Αλλοδαπών Επιστημονικών
Ιδρυμάτων και Συντονισμού
Θεμάτων Διεθνών Συνεργασιών
και Οργανισμών
Λεωφόρος Λένιν 20,
106 82 Αθήνα

2. ΓΔΑΜΤΕ

Πλ. Καρύστη 12
105 61 Αθήνα

3. Εφορεία Αρχαιοτήτων Χίου
Θεσπόμπος 7
82 132 Χίος

4. «Λίθου Συντήρησης»
Β. Σοφίας & Μονής Πετράκη 2
115 21, Αθήνα

ΘΕΜΑ: «Χορήγηση άδειας δειγματοληψίας και
ανάλυσης δομικών υλικών από το ναό του
Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών Χίου, στην
εταιρεία Λίθου Συντήρησης ΕΠΕ».

ΑΠΟΦΑΣΗ

Έχοντας υπόψη:

1. Τις διατάξεις:

- του Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (ΦΕΚ 153/Α/28-6-2002).
- του Π.Δ. 104/2014 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού» (ΦΕΚ 171/Α/28-8-2014).
- του Π.Δ. 263/1987 «Όργανα που αποφασίζουν ή γνωμοδοτούν και ειδικές ρυθμίσεις σε θέματα έργων που εκτελούνται από το Υπουργείο Πολιτισμού» (ΦΕΚ 127/Α/9-7-1987).
- του Π.Δ. 70/2015 «Ανασύσταση των Υπουργείων Πολιτισμού και Αθλητισμού, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Ανασύσταση του Υπουργείου Ναυτιλίας και Αιγαίου και μετονομασία του σε Υπουργείο Ναυτιλίας και

Νησιωτικής Πολιτικής, Μετονομασία του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων σε Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, του Υπουργείου Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού σε Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού και του Υπουργείου Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας σε Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Μεταφορά Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας στο Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού» (ΦΕΚ 144/Α/22-9-2015).

- Την αριθμ. ΥΠΠΟ/ΑΤΔΔΥΗΔ/ΔΔΥΟΝΕ/ΤΝΕ/295593/35972/691/74/26-10-2015 (ΦΕΚ 2343/Β/30-10-2015) Υπουργική Απόφαση «Μεταβίβαση του δικαιώματος υπογραφής «Με εντολή Υπουργού» στους Γενικό Γραμματέα, Προϊσταμένους Γενικών Διευθύνσεων, Διευθύνσεων και Τμημάτων της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού & Αθλητισμού».
- 2. Το αρ. Πρωτ. 603/ΕΕ-62/ΣΑΚ/30-12-2015 αίτημα της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού.
- 3. Το από 24-03-2016 αίτημα δειγματοληψίας της εταιρείας «Λίθου Συντήρησης» με τον συνημμένο κατάλογο θέσεων δειγματοληψίας.
- 4. Το αρ. Πρωτ. 1113/05-05-2016 έγγραφο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χίου
- 5. Το αρ. Πρωτ. ΥΠΠΟ/ΑΤΔΑΠΚ/ΔΒΜΑ/ΤΕΕΑΕΙ/162381/98045/3630/292/14-06-2016 έγγραφο της ΔΒΜΑ.
- 6. Την αρ. Πρωτ. ΥΠΠΟ/ΑΤΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α2/Φ30/22268/778/5-3-2004 Εγκύκλιο.

Αποφασίζουμε

τη χορήγηση άδειας δειγματοληψίας και ανάλυσης δομικών υλικών από το ναό του Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών Χίου στις κ.κ. Α. Γαλανού και Ι. Δογάνη της εταιρείας «Λίθου Συντήρησης ΕΠΕ» στο πλαίσιο σύνταξης μελέτης συντήρησης των δομικών λίθων του ναού. Σκοπός των αναλύσεων είναι η ταύτιση των υλικών, η αναγνώριση της τεχνολογίας κατασκευής, η κατανόηση των σοβαρότερων προβλημάτων και της παθολογίας του ναού ώστε να προταθούν, στην υπό σύνταξη μελέτη αποκατάστασης του μνημείου, υλικά συμβατά με τα υπάρχοντα.

Η δειγματοληψία αφορά στη λήψη τεσσάρων (4) δειγμάτων δομικών υλικών και έχει ως εξής:

- Ένα (1) δείγμα κονιάματος δομής (X1) από νότια εξωτερική όψη του μεταγενέστερου τμήματος του ναού (Β' φάση), ποσότητας περίπου 100 γρ.
- Ένα (1) δείγμα κονιάματος δομής (X2) -Α' Φάση-, ποσότητας περίπου 100 γρ., από νότια εξωτερική όψη του ναού.

- Ένα (1) δείγμα κονιάματος αρμολογήματος πλίνθινου τόξου (X3), ποσότητας περίπου 25 γρ., από τη νότια εξωτερική όψη του ναού.
- Ένα (1) δείγμα κονιάματος δομής (X4) από το εσωτερικό του βόρειου περιβόλου του ναού, ποσότητας περίπου 100 γρ.

Δεν χορηγείται άδεια για τη λήψη των κάτωθι τριών (3) δειγμάτων:

- δείγμα επιχρίσματος (X5) – ροδόχρουν επίχρισμα – (υπόστρωμα διακόσμου Α' φάσης) από τον ανατολικό τοίχο του Ιερού.
- δείγμα επιχρίσματος (X6) – λευκό επίχρισμα - από το Δίλοβο παράθυρο του Ιερού.
- δείγμα επιχρίσματος (X7) – γκριζο επίχρισμα επισκευής – από τη νότια όψη του Ιερού.

δεδομένου ότι στις εσωτερικές τοιχοποιίες της Α' φάσης σφάζεται τοιχογραφικός διάκοσμος σε τουλάχιστον δυο στρώματα.

Τα δείγματα θα εξετασθούν με τις παρακάτω τεχνικές - αναλύσεις:

- Διαχωρισμός συστατικών / Κοκκομετρική ανάλυση
- Δοκιμή σε εφελκυσμό
- Μικροσκοπία
- Μετρήσεις πορώδους
- Φ.Ε.Β/Υδαταπορροφητικότητα κατά μάζα
- Ανίχνευση διαλυτών αλάτων

Οι αναλύσεις: διαχωρισμός συστατικών και κοκκομετρική ανάλυση κονιαμάτων, η ανίχνευση των διαλυτών αλάτων η μέτρηση του φαινόμενου ειδικού βάρους θα γίνουν στο εργαστήριο της Λίθου Συντήρησης, οι μετρήσεις πορώδους στην ΔΕΠ της εταιρείας ITTAN και οι μετρήσεις εφελκυσμού στο εργαστήριο ΓΕΩΡΕΥΝΑ Ο.Ε.

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να τηρηθούν επιπροσθέτως τα ακόλουθα:

- α) Η λήψη των δειγμάτων θα γίνει με την εποπτεία της ΕΦΑ Χίου.
- β) Τα αποτελέσματα των αναλύσεων, μετά την ολοκλήρωσή τους, να κατατεθούν στην ΕΦΑ Χίου για ενημέρωση του αρχείου της.
- γ) Να κατατεθεί στην υπηρεσία μας αντίγραφο των αναλύσεων μετά την ολοκλήρωσή τους.
- δ) Κατά τα λοιπά, να τηρηθούν τα αναφερόμενα στην υπ' αρ. ΥΠΠΟΓ/ΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α2/Φ30/22268/778/5-3-2004 Εγκύκλιο «Χορήγηση αδειών αναλύσεων αρχαιολογικού υλικού».

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΝΟΜΗ :

1. ΔΑΒΜΜ
2. ΤΤΕΑ
3. κ. Δικ. Καστελλάνου
4. Φ.Δ.

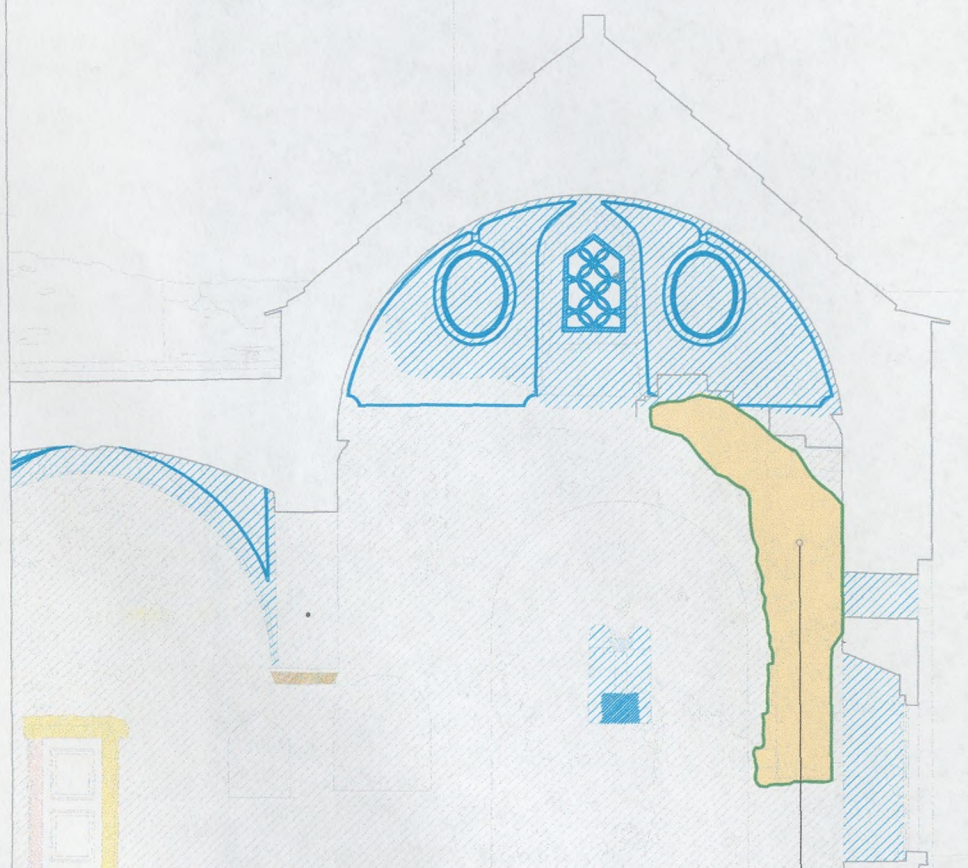
Ο Προϊστάμενος της ΔΑΒΜΜ

Θεμιστοκλής Βλαχούλης
Αρχιτέκτων Μηχανικός

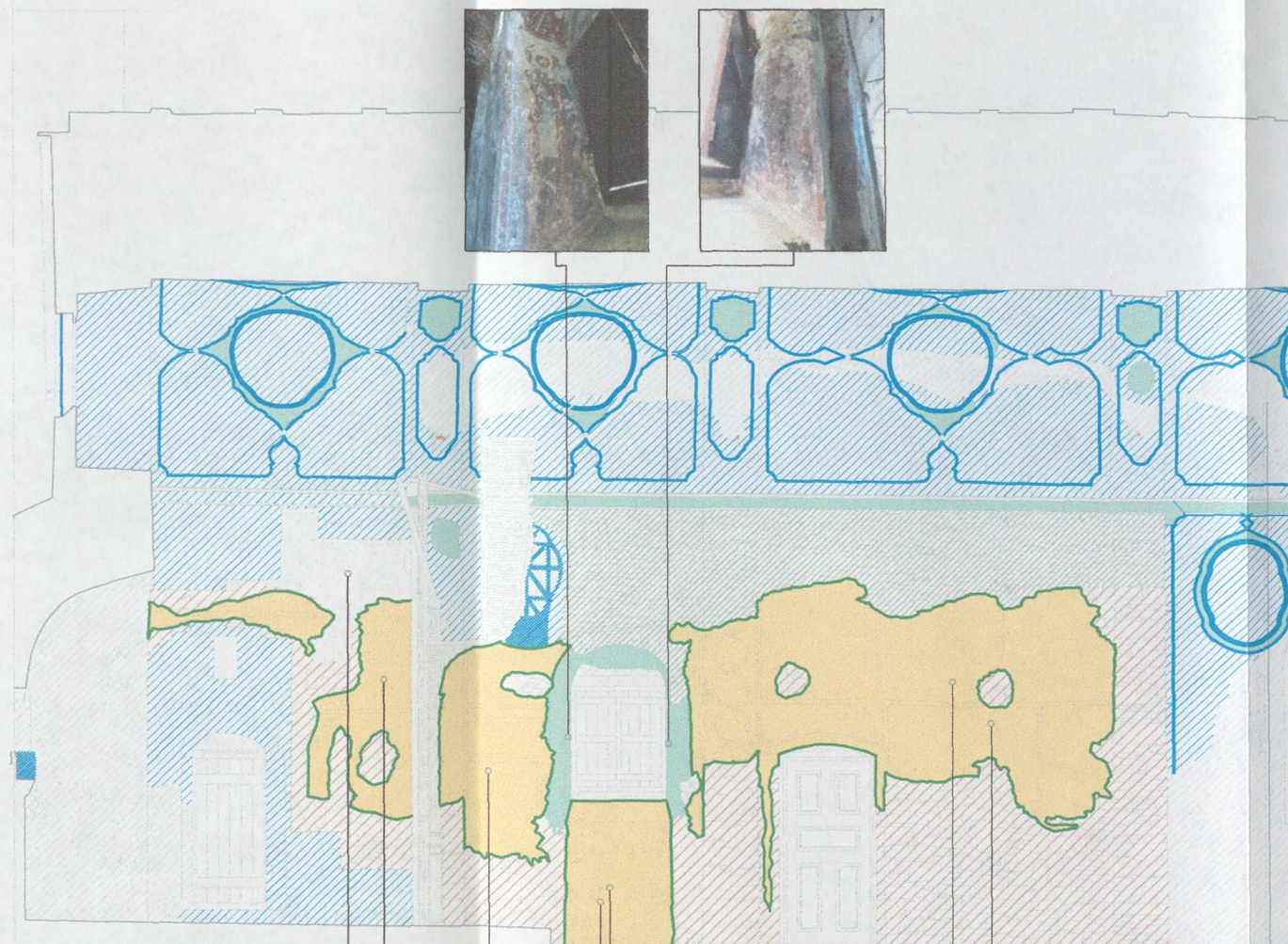
ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ
Η Προσταμένη του Τμήματος Γραμματείας Αρχείου
και Ενημέρωσης Κοινού

Χ. Μάκα

ΤΟΜΗ Η

Διερευνητικές τομές αποκάλυψης
γραφτού διακόσμου Α' φάσης και
στρώσεων επιχρίσματος Β' φάσης

Επίχρισμα Α' φάσης με ελάχιστα
κατάλοιπα διακόσμου

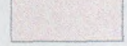
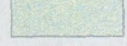
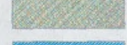
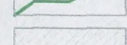
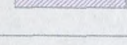

Πλήγματα από σξύληκτο
εργαλείο

ΤΟΜΗ Β

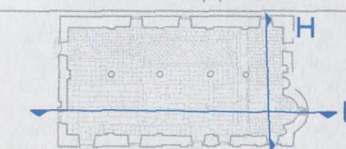
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Λιθοδομή Α' φάσης
- Λιθοδομή Β' φάσης
- Οπτοπλινθοδομή με
φισαλοστόμια
- Κεραμικά στοιχεία
- Λίθος Μεστών
- Λίθος Θυμιανών (ερυθρός)
- Λίθος Θυμιανών (ώχρα)
- Λίθος Νενήτων
- Μάρμαρο
- Κεραμικές πλάκες
- Ψαμμίτης
- Γύψος
- Επίχρισμα Α' φάσης με
ζωγραφικό διάκοσμο
- Επίχρισμα Β' φάσης
- Κατάλοιπα γραφτού μπαρόκ
διακόσμου
- Περιμετρική σφράγιση
- Νέο επισκευαστικό επίχρισμα
- Νεωτερές επισκευές με
τσιμεντοκονία
- Συμπληρώσεις κεράμωσης
με νέα υλικά

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Μελέτη αποκατάστασης και συντήρησης του
Ναού του Παλαιού Ταξιάρχη Μεστών Χίου

Μελέτη Συντήρησης
Α. Γαλανού, Γ. Δογάνη, Κ. Ιεσσαί,
Ν. Καλαμβόκα

ΤΟΜΗ Β, Η

ΣΧΕΔΙΟ 1

ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΣΧΕΔΙΩΝ: ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ
Κ. ΑΣΛΑΝΙΔΗ- Χ. ΠΙΝΑΤΣΗ
ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ: Α. Γαλανού, Γ. Δογάνη,
Ν. Καλαμβόκα
ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΜΟΡΦΗ: Η. Καλαμβόκα
ΚΛΙΜΑΚΑ: 1:75
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2018

